

Pedagogik Nizolar Va Ularni Bartaraf Etishda Nutq Madaniyatining O'Rni

Adilova Saodat

Nizomiy nomidagi TDPU, Umumiy tilshunoslik kafedrasida dotsenti

Sayfullayev Dilshod

Nizomiy nomidagi TDPU, Harbiy ta'lim fakulteti CHHT 203-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogik nizo tushunchasi va nutq madaniyatining ushbu nizolarni bartaraf etishdagi zaruriy ahamiyatiga alohida to'xtalib o'tilgan va nizolarning turlari, bartaraf etish usullari haqida ilmiy xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: pedagog, nizo, nutq, muloqot, ohang, nutq madaniyati, pedagogik nizo.

KIRISH

Mamlakatimizda ta'lim sohasi tobora rivojlanib borayotgan bir davrda malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyoj pedagogik sohada yana ham oshib bormoqda. Xususan, pedagogik mahorat va saviyani yuksaltirish borasida ko'plab islohotlar amalga oshirilmoqda.

Lug'aviy jihatdan "nizo" qarama-qarshi, bir-biriga nisbatan to'g'ri kelmaydigan kuchlarning o'zaro to'qnashuvi, ikki yoki undan ko'p taraflar orasida o'zaro kelishuvning yo'qligi, manfaatlar to'qnashuvini ifodalovchi ziddiyatni bildiradi.

Pedagogik nizo bu o'qituvchi va o'quvchi, o'qituvchi va ota-onalar, hamkasblar va rahbariyat o'rtasida pedagogik jarayonda yuzaga kelgan manfaatlar to'qnashuvi, o'zaro qarama-qarshilik, tortishuv va mojarodir. O'qituvchi har tomonlama tarbiyalangan, aqliy, axloqiy, ma'naviy jihatdan yetuk, bilim doirasi keng, nutqi ravon, pedagogik bilim mahorat egasi bo'lishi lozim. O'qituvchining pedagogik bilim mahorati asosan sinf, auditoriya mashg'ulotlarida yaqqol ko'rinadi. O'qituvchi bilan o'quvchi, o'quvchilar o'rtasida o'zaro jonli til, fikrlar olishuvi, samimiy munosabat, hurmat-izzat, asosiy maqsadga erishishi uchun hamkorlikda ishlashi lozim¹.

Pedagogik nizolar o'qituvchi faolitada kasbiy deformatsiyaning paydo bo'lishiga turtki beradi. Nizolar muntazam ijobiy o'z yechimini topmasa, o'qituvchining shaxsiyatida stresslar, ruhiy taranglik, hissiy kuyish sindromini keltirib chiqarishi mumkin.

Pedagogik nizolarni keltirib chiqaruvchi omillar quyidagilar²:

- axborot omili;
- munosabat omili;
- xulq-atvor omili.

Pedagogik nizolarning asosiy turlari:

- ✓ ichki shaxsiy nizo;

¹ В.И.Грачева Введение в педагогическую конфликтологию: Учебное пособие / В.И. Грачева. М. Моск. ун-т МВД России, 2004. – С. 98.

² М.Т.Ахмедова, N.S.Shayzakova Nizolarning yuzaga kelishidagi shart sharoitlar, shaxs toifalari va ularning xislatlari. Maktab va hayot. -T.: 2014.2-son. -B. 2-4.

- ✓ motivatsion nizo;
- ✓ amalga oshirilmagan faoliyat nizosi;
- ✓ axloqiy nizo;
- ✓ shaxslararo va guruhlararo nizolar.

Shu bilan birga, quyidagi omillarni ham belgilash mumkin:

Pedagogik faoliyat ijtimoiy xarakterga ega, bu esa muayyan qiyinchilik tug'diradi. Ya'ni o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida munosabatlarning o'rnatilishi ommaviy ravishda amalga oshiriladi. O'quvchilar, albatta, o'qituvchidan oqilona qarorlar kutishadi. Agar umidlari oqlansa, bu o'quvchilar tomonidan tabiiy hodisa sifatida qabul qilinadi, ammo agar oqlanmasa, o'qituvchining obro'si tushadi. Guruh bilan muloqot jarayonida o'qituvchining ko'pincha bemalol, ijodiy harakat qilish qobiliyati kamayib boradi, ba'zida shunchaki fikr yuritish, qaror qabul qilish uchun yetarli vaqt bo'lmaydi. O'qituvchi doim ham o'quvchilarning darsdagi xatti-harakatlarini oldindan aytib bera olmaydi, kutilmagan vaziyatlar esa dars rejasini buzishi, o'qituvchining asabiylashishiga olib kelishi mumkin. Sinfxonadagi boshqa o'quvchilar bunday vaziyatning guvohi bo'lishadi, shuning uchun o'qituvchi o'zining ijtimoiy mavqeyini saqlab qolishga intiladi va shu sababli vaziyat ziddiyatga aylanib boradi. Ayrim hollarda pedagogning o'quvchiga bo'lgan munosabati uning shu o'quvchi tomonidan qilingan harakatga munosabati negizida subyektiv ravishda shakllanadi. Bu harakatning aynan shu tariqa sodir etilganining motivlari, bolaning shaxsiy xususiyatlari va oilaviy sharoiti, atrofdagilarning ta'siri kabi omillar hisobga olinmaydi.

Pedagogik nozilarni bartaraf etishda o'qituvchining nutq madaniyati alohida ahamiyatga ega. Ya'ni, o'qituvchining dastlabki o'quv-tarbiya ishlaridagi natijalarida, nutq madaniyatining to'g'ri yoki noto'g'ri qo'yilishida, harakatidagi mimik va pantomimik holatlarda ro'y beradigan nuqsonlar e'tirof etiladi. Bunda natija yaxshi bo'lsa, kelajakda pedagogik texnikani egallash ancha oson bo'ladi.

O'qituvchining nutq madaniyatiga ega bo'lishi, to'g'ri nafas olishni ishlab chiqishi eng katta va eng asosiy qiymatdir. Og'zaki nutq mahoratini yuksaltirish, nafaqat hikoya va tushuntirish, balki urg'u berilgan so'z ham pedagogik ta'sir usullaridan yaxshiroq foydalanishga imkon yaratadi va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizo va tushunmovchiliklarga barham beradi.

Pedagog o'zining ovozi va ko'rinishini boshqarishni bilishi, tashqi qiyofani, mimikani ushlab turishni bilishi zarur. Men faqat "buyoqqa kel" so'zini 15-20 xilda gapira olganimdan, yuz, tashqi qiyofa va ovozni 20 xil ko'rinishda bera olganimdan so'nggina haqiqiy mahorat egasiga aylandim,-degan A.S. Makarenko³.

Pedagogik nizolarni bartaraf qilishda bir qancha usullardan foydalanish mumkin:

- nizoning ta'sir doirasini kengaytirmaslik;
- qulay yechimlarni taklif qilish;
- man etilgan usullarni qo'llamaslik;
- shikoyatlar sonini qisqartirish;
- ikkinchi darajali masalalarni ham uzviy ravishda hal qilib borish;
- nizoga kirishgan subyektlar shaxsini kamsitadigan so'zlardan foydalanmaslik.

O'qituvchining imidji va nutq xarakteristikasi, madaniy saviyasi atrofdagilarga uning shaxsi to'g'risida "ma'lumot" berish bilan birga, o'quvchilarga samarali ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli

³ С.В.Банькина Педагогическая конфликтология: состояние, проблемы исследования и перспективы развития. М-2018

o'qituvchining imidjida soddalik, tartiblilik, bejirimlik aks etishi kerak. Shunga bog'liq holda nizoni hal qilishning quyidagi pedagogik usullari ajratiladi:

- ✓ suhbat qilish;
- ✓ iltimos qilish;
- ✓ ishontirish.

XULOSA

Bir so'z bilan aytganda, pedagogik nizolarni bartaraf etish masalasida nafaqat didaktik, pedagogik va psixologik yondashuvlar, balki mahorat va muloqot madaniyati ham alohida o'rin egallaydi. Albatta, maqsadga muvofiq muloqotning tashkil qilinishi va obyektga nisbatan yaxshi muomala pedagogik vazifalarni hal etish va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolarni bartaraf etish uchun eng samarali usul hisoblanadi.

ADABIYOTLAR:

1. M.T.Axmedova, N.S.Shayzakova Nizolarning yuzaga kelishidagi shart- sharoitlar, shaxs toifalari va ularning xislatlari. Maktab va hayot.-T.: 2014.2-son. -B. 2-4.
2. С.В.Банькина Педагогическая конфликтология: состояние, проблемы исследования и перспективы развития. М-2018
3. В.И.Грачева. Введение в педагогическую конфликтологию: Учебное пособие / В.И. Грачева. -М.: Моск. ун-т МВД России, 2004. – 98 с.
4. Cyberleninka.ru
5. Google.com
6. Article.uz